

ZÁPISNÍK SLOVENSKEHO JAZYKOVEDCA

Bulletin Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV

Ročník 2 • Číslo 4 • 1983

T É Z Y P R E D N Á Š O K

Miesto Pražskej školy v dejinách lingvistiky

V súvislosti s niekoľkými smrtnými prípadmi i jubilejnými príležitosťami prednášateľ pokladal za vhodné načrtnúť v hlavných líniách význam Pražskej jazykovednej školy, organizovanej v Pražskom lingvistickom krúžku od roku 1926. Upozornil na viaceré knižné práce profesora Josefa Vachka, prístupné i svetovej verejnosti v jazykovom rúchu anglickom, francúzskom i ruskom o hlavných tézach Pražskej školy, o jednotlivých jej predstaviteľoch predvojnových i povojnových i o jej terminológii.

To, čo sa nenájde v doterajších publikovaných prejavoch o tejto škole, pokúsil sa prednášateľ svedecky dosvedčiť z čias svojich vysokoškolských štúdií jednak v Prahe, jednak v Paríži v rokoch 1927-1934 i v ďalších rokoch účinkovania v Matici slovenskej a potom na bratislavskej Filozofickej fakulte. Pritom podal charakteristiku jednotlivých bádateľských osobností domácich i cudzích zo stránky nielen vedeckej, ale i ľudskej. Načrtol boje okolo

Pražského lingvistického krúžku i rozkol, z ktorého ako z jedného impulzu vznikol čiastočne opozičný spolok Společnost pro slovanský jazykozpyt. Prednášateľ ocenil široko filologicky orientovanú, bohatú osobnosť profesora Miloša Weingarta, ktorý mal mimoriadnu schopnosť zainteresovať o slavistické problémy celý rad vedeckých adeptov. Druhým zdrojom inšpirácie i zdarného vedenia bol profesor Vilém Mathesius, prvý predseda Pražského lingvistického krúžku. Povzbudivo pôsobila i činnosť docenta a potom profesora Bohuslava Havránka, ďalej docenta a profesora Romana Jakobsona a iných.

Svoje výklady ilustroval prednášateľ citátmi z listov, najmä z listu profesora M. Weingarta z 5. 9. 1931 a z listu profesora, vtedy ešte doktora R. Jakobsona z 11. 2. 1934. Citáty z prvého listu svedecky dosvedčovali šírku záujmov vynikajúceho slavistu M. Weingarta i jeho blahodarný vplyv na získavanie i usmernenie vedeckého dorastu poukazovaním na úskalia úzkoprseho špecialistu i na potrebu umeleckého, najmä hudobného korektívu proti jednostrannej odbornosti. V hlavných črtách svedecky naznačil prednášateľ boje proti jeho osobe v Pražskom lingvistickom krúžku i jeho rozkol a založenie Spoločnosti pro slovanský jazykozpyt.

Podrobnejšie popísal i slovenskú účasť na propa-

gácii novovzniknutej fonológie v najstaršej jazykovednej spoločnosti sveta - Société de Linguistique de Paris. Stručne zhrnul príčiny, ktoré osvetľujú jednak prijatie hlavných téz Pražskej školy už v tridsiatych rokoch, jednak čiastočnú opozíciu proti novej francúzskej terminológii. Uviedol niektoré písané prejavy i nepísané poznámky profesora Antoina Meilleta, pri vyslovení ktorých bol sám svedkom. Podal podrobnejšie informácie o dvoch prednáškových a diskusných schôdkach v parížskej Société de Linguistique v dňoch 17. 2. a 3. 3. 1934, ktorých priebeh je zachytený v orgáne tejto spoločnosti Bulletin de la Société de Linguistique de Paris /tome 35, fascicule 1, numéro 104, Paris 1934, s. XVIII n./. Tam sú uverejnené výťahy z prednášok Ľ. Nováka a A. Isačenka i výťahy z diskusných príspevkov viacerých francúzskych jazykovedcov. Prednášateľ prečítal niektoré úseky z podrobného listu R. Jakobsona z 11. 2. 1934, obsahujúceho rámcové inštrukcie, ako treba Francúzom priblížiť pravý zmysel fonologických termínov i nemecké citáty obrany pražskej náuky proti nesprávnym názorom poľského jazykovedca Witolda Doroszewského.

Prednášateľ podal okrem toho celý rad osobných rozpomienok z prvých rokov Pražského lingvistického krúžku, ktoré však majú nadosobný charakter a z ktorých niektoré bude užitočné i publikovať v spise memoárového

charakteru.

Prof. PhDr. Ľudovít Novák, DrSc.

/9. VI. 1983 - Prešov/

O vývine pomenovania Slovákov

Naši predkovia sa pôvodne označovali názvom Slovien /Slověnin7, Slověne/, t.j. názvom označujúcim aj Slovanov vôbec. Názov Slověnin/Slověne mal teda širší aj užší význam; v užšom význame išlo o konkrétny etnický názov /predkovia dnešných Slovákov, Slovincov, Dalmatíncov, severných Slovincov, novgorodskí Slověni/.

Zo staročeských textov 14. - 15. storočia sú známe doklady na formu Slověnin vo význame "Slovák". Takto sa predkovia Slovákov v podkarpatsko-dunajskej oblasti označujú aj v iných starých slovanských písomnostiach, kde názov Slověnin, Slověne i prídavné meno slověnský /slověnsk7/ sa používajú aj v užšom zmysle, nielen vo všeobecnom význame "Slovan, Sylvania, slovanský" /Pověst vremennych let, panónske legendy/.

Podoba Slovák je písomne doložená zo 14. storočia, najprv ako osobné meno. Vznikla v západoslovanských jazykoch, v ktorých prípona -ák /-iak/ sa vtedy začala využívať /byť produktívna/ aj pri tvorení obyvateľských mien a etnonymov /Polak/Poliak < Polanin, podobne Slezák, Prusák, Rusnák/. Išlo tu vlastne iba o formálnu

zmenu, lebo novšia podoba Slovák označovala spočiatku to isté, čo staršia podoba Slověn, Slověnin, pl. Slověne; príponu -ěn- /s variantom -jan-/ nahradila alternatívna prípona -ák /s variantom -iak/. V západoslovanských jazykoch sa od 15. storočia podobou Slovák označuje príslušník ktoréhokolvek slovanského kmeňa /"Slovan"/, aj taký, ktorý sa označuje osobitným kmeňovým názvom /Srb, Čech a pod./, i taký, ktorého etnickým názvom bolo pomenovanie Slovanov vôbec /Slovinci, Slováci a i./.

V užšom význame sa podoba Slovák používala v západoslovanských jazykoch na označenie tých Slovanov, ktorí sami seba označovali názvom pre Slovanov vôbec. Nakoniec ostala táto podoba len dnešným Slovákom; novgorodskí Slovien sa totiž spolu s inými východoslovanskými kmeňmi integrovali do ruskej národnosti, a tak zanikol ich kmeňový názov. Podobne sa integrovali aj dalmátski Slovien do chorvátskej národnosti. Iba Slovincom ostal, tak ako Slovákom, pôvodný názov. Pravda, v ich označení sa neuplatnila západoslovanská prípona -ák, ale domáca južnoslovanská -ec /Slovenec, Slovenci/.

Názov Slovák má teda svoj neprerušovaný, kontinuálny vývin. Zmena od Slovien/Slovienin k Slovák bola len formálno-jazykovou zmenou, išlo o zmenu prípony. Ostatné tvary zostali nezmenené, zachovali si prastarú podobu sloven-. Nemá preto nijaké opodstatnenie tendenčný

názor, že existenciu, vznik slovenského etnika treba dávať do súvislosti so vznikom podoby Slovákov, t.j. datovať začiatky Slovákov ako jednotného etnika až do 15. storočia. Ignorujú sa pritom starobylé podoby so základom sloven- a ignoruje sa aj skutočnosť, že podoba Slovákov v dnešnom význame nevznikla odrazu, ale má svoj neprerušovaný vývin, nadväzujúci priamo na staršiu podobu Sloven-in, Slovien-in.

PhDr. Ján Doruľa, CSc.

27. IX. 1983 - Bratislava/

Syntaktická štruktúra tautológie a jej

štylistická hodnota

1. Z logického pohľadu sa tautologické výroky typu Povinnosť je povinnosť pokladajú za chybné /lebo v nich definiendum = definiens/; v bežnej reči a v umeleckom štýle majú však takéto vety /potenciálne/ výraznú komunikatívnu silu, a teda i oprávnenie. Gramatickú, sémantickú a štylistickú problematiku vnútrej tautológie nastoľuje a rieši autor na základe vlastnoručných výpiskov z modernej slovenskej prózy a zaraďuje ju do výskumu frazeologizovaných syntaktických konštrukcií.

2. Tautologické výroky /vety/ typu Povinnosť je povinnosť sa svojou výrazovou chudobnosťou nepriamo

dovolávajú všeobecne ustálenej skúsenosti /na ktorej participuje aj adresát jazykového prejavu/; ich komunikatívny obsah naplňa a podopiera kontext a situácia. Pritom je pre túto mierne frazeologizovanú konštrukciu irelevantné, či sa príslušná vec /v širokom zmysle/ pomenúva holým alebo rozvitým výrazom /napr. Svoja trieda je len svoja trieda., Chorý človek je chorý človek., Hlavný prúd je hlavný prúd/.

3. Lexikálne obsadenie tautológie je takmer neobmedzené. Môžu sa v nej uplatniť všetky slovné druhy /substantizovane/, ba i vety /tautológia s formou podradovacieho súvetia/. Vzťah tautológie s kontextom sa veľmi často nevyslovuje /je daný jej zaradením/, alebo sa explicitne vyznačí spájacím výrazom, napr. ... /no/ Život je život; ... /lebo/ povinnosť je povinnosť.

4. Vec, ktorá sa odkazovo tautológiou charakterizuje, sa v kontexte - vyslovene alebo mlčky - dáva do protikladu s inou vecou; ukazujú to príklady Buk je buk /odlišuje od "človek"/., Studňa je studňa /nie jama na smeti/., Koláč je koláč /nie každodenné jedlo/. Na základe takejto konfrontácie dvoch vecí popri jednoduchých tautológiách typu Predpis je predpis., Dohoda je dohoda., Škola je škola., Deti sú deti., Vek je vek. - vznikajú dvojité alebo i viacnásobné /združené/ tautológie, napr. Robota je robota, a zábava je zábava., Plány sú plány, a výroba je výroba., Klenoty

sú klenoty, a živý človek je živý človek. Tu sa vedľa seba /združene/ stavajú dve tautológie alebo sa stavia i viacej tautológií /v rečníckych prejavoch/, zviazaných s kvalifikovaním vecí, spomínaných v kontexte.

5. Známe sú i tautológie, ktoré majú formu podradovacieho súvetia, napr. Čo bolo, bolo., Čo sa stalo, stalo sa., Čo je veľa, to je veľa., Aká je, taká je.

Poznámka. K tautológiám s formou podradovacích súvetí by bolo možno priradiť aj tie tautologické súvetia, ktoré vznikajú v dialógu z otázky a s ňou korelovannej odpovede /zatajujúcej príčinu, vlastnosť a pod./, napr. Prečo prišiel? - Pretože prišiel., Prečo ich volá? - Lebo ich volá., Prečo nechceš? - Že nechcem ..., hoci sa v nich podľa dialogickej výmeny úloh "podávateľ - prijímateľ" mení zámeno a osoba slovesa.

6. Tautológia je expresívny prvok hovorového štýlu. Zaraďuje sa do tých pasáží prózy alebo drámy, kde sa na umeleckej rovine požaduje rozlišovanie vecí, kde sa o nich dialogicky rozmýšľa, ale i mudruje. V používaní tautológie a rozličných druhov jej zapájania /nezapájania/ do kontextu i v jej častosti sú medzi našimi autorami výrazné rozdiely. /Tautológiu veľmi často používa Vincent Šíkula a dosť často Ján Beňo/.

Na pozadí tautológie možno skúmať i súvetia ako Život je život, a peniaze zostanú peniazmi, alebo aj ve-ty ako Kým svet je /bude/ zostane svetom s variantom

Kým svet svetom stojí - ale i frazeologizovanú slovesnú väzbu nechať robotu robotou. /Pozri G. Horák: Štyri replikové syntaktické konštrukcie, Slovenská reč, 46, 1981, s. 8-18./

7. Schematicky sa rozdelenie tautológie dá naznačiť takto:

I. A je A - jednoduchá veta: /No, ale, lebo ... Matka je /len/ matka.

- podradovacie súvetie: Ako sa stalo, tak sa stalo.

II. A je A, a /no, ale .../ B je B - obyčajne priraďujúco zviazané tautológie: Peniaze sú peniaze, ale zdravie je zdravie.

PhDr. Gejza Horák, CSc.

/12. X. 1983 - Bratislava/

Koordinace a valence

Při popisu syntaxe musíme pracovat s oběma základními dimenzemi: Dimenzí rozvíjení, v níž zásadní roli hraje valence, a dimenzí rozšiřování. U rozšiřování, koordinace musíme lišit a/ koordinaci vět a koordinaci členů, u koordinaci členů dále b/ koordinaci členskou /těsnou/ a c/ větnou /volnou/.

ad /a/ Koordinace vět je koordinací sloves a jim vlastních rámců. Slovesa s odlišnými rámci nelze člensky

koordinovat, je třeba koordinovat celé věty:

+ Chlapec se octl a zmizel v lese.

Chlapec se octl v lese a zmizel tam.

Slovesa s dostatečně podobnými rámci patrně koordinovat jde /alespoň za jistých podmínek/:

Otec udělal a dal domeček dětem.

Otec udělal domeček a dal ho dětem.

Při koordinaci sloves není možné vložit mezi ne žádný pravovalenční prvek ani rozvíjet první sloveso volným doplněním stojícím vpravo:

Otec včera postavil a prodal dům.

+ Otec postavil včera a prodal dům.

Otec postavil a včera prodal dům.

+ Otec včera postavil a dům prodal.

Ukazuje se, že tvoření a zvláště porozumění je opřeno o valenční strukturu.

ad /b/ Mnohé případy vět s členskou koordinací, které nelze rozdelit do dvou vět, neobsahují sémantickou koordinaci. Syntaktická koordinace je pouze formou pro hloubkovou strukturu jiného charakteru, srov.:

porovnat něco s něčím - něco a něco,

oddělit něco od něčeho - něco a něco.

ad /c/ Případy tohoto typu je třeba lišit od skuteč-
ní těsné koordinace, která je sémantickou koordinací
a liší se od koordinace volní. Věty s touto členskou
koordinací jsou homonymné:

Karel a Jan přinesli láhev /každý nebo spolu/.

V případech typu /c/ může proto stát spojka i /v jednom z významů/, zatímco v případech typu /b/ stát nemůže:

Karel i Jan přinesli láhev.

+ Porovnal Karla i Jana.

PhDr. Petr Pitha, CSc.

/11. X. 1983 - Nitra/

Problém sociativu

K problému sociativu. Diskutují se případy, kdy je koordinace vyjádřena předložkou s instrumentálem:

Přišel otec a matka.

Přišel otec s matkou.

Hypotaktické vyjádření se liší od parataktického řadou důsledků:

a/ Je spjato s determinací a pořadí spojených jednotek je sémanticky relevantní:

Otec a matka. Matka a otec.

Otec s matkou. Matka s otcem.

b/ Spojené jednotky při něm mají různou roli v aktuálním členění.

Je možné tázat se na ně odděleně:

Kdo přišel s matkou? S kým přišel otec?

c/ Je zásadně dvojčlenní, nemůže vyjádřit vícečlenné koordinace typu Jan, Marie a Karel jdou na výlet.

d/ Sémantická vyrovnanost jednotek je nutným předpokla-

dem pro jejich koordinační chápání, zatímco paratactická koordinace s sebou nese sémantické vyrovnávání.

e/ Umožňuje formální singulárovou shodu i v postpozici predikátu, která je vyloučena u parataxe:

Otec s matkou už přišel.

+Otec a matka už přišel.

Ukazuje se, že konstrukce se s+instrumentál jsou homonymní a odpovídají jednak hloubkové koordinaci /za určitých podmínek/, jednak příslovečnému určení doprovodu. Pokud je vyjádřením koordinace, jde o těsnou koordinaci. Členy jsou chápány jako nedělitelná jednotka vstupující do věty jako předem vytvořený celek, tedy jako kontextově zapojená část.

V ohnisku se s ní setkáváme jen okrajově. Zkoumaná konstrukce je dále omezena na substantiva životná, u ostatních podstatně je méně častá. Rozsah omezení je třeba dále zkoumat z hlediska obou kritérií i jejich vzájemného působení; srov.:

+Kup mi hořčici s cukrem.

Hořčici s cukrem najdeš na ledničce.

+Navštívíme Nitru s Trnavou.

Navštívíme Jana s Marií.

PhDr. Petr Pitha, CSc.

/12. X. 1983 - Trnava/

Valence u neslovesných slovních druhů

Při studiu valence u neslovesných slovních druhů vycházíme ze základních poznatků o valenci slovesné, v tomto případě /v rámci vícerozvinutého generativního popisu jazyka vypracovaného na MFF UK/ ze dvou kritérií: a/ dělení na aktanty a volné doplnění, b/ dělení na obligatorní a fakultativní doplnění.

Valence substantiv je prozatím zkoumána spíše na substantivech odvozených od sloves, a to především na jménech dějových. Substantivum přebírá rámec podkladového slovesa, který se ovšem liší ve své syntaktické a morfologické realizaci. Tyto změny jsou dobře popsatelné v rámci gramatiky jako nominalizace. Vedle ní však je třeba popsat i případy substantivizace, kdy se dějové jméno /postupně/ vyčleňuje z paradigmatu slovesa a stává se /zpravidla značně abstraktní/ novou jednotkou slovní zásoby. Substantivizace je doprovázena redukcí až i ztrátou rámce. Tzv. dvojí užití slova krádež: přišel ohlásit krádež X studuji problém krádeže.

Nejenom jména dějová, ale též jména konatelská, názvy výsledků děje, názvy míst, kde děj probíhá, zachovávají část rámce výchozího slovesa.

Bylo zjištěno, že u substantiv musíme pracovat s celým inventářem doplnění, který známe od sloves. Nad to existují další typy doplnění, vlastní jen

substantívum. Je to aktant partitívu /lépe by bylo mluvit o látce/, který je obligatorní u slov typu pár, tucet, fronty lidí, fakultativní u slov typu láhev, kořík, sud okurek. Dále jsou to volné doplnění: obecný vztah /atribut/ a v jeho rámci kvantifikace a posesivita a přináležitost.

Valence adjektiv je přijímána od sloves a substantiv, ale i neodvozená mají valenci: platí, věčný. Pro adjektiva nebylo nalezeno žádné specifické doplnění.

PhDr. Petr Pitha, CSc.

/13. X. 1983 - Nitra/

Teoretické podnety IX. mezinárodního slavistického zjazdu v Kyjeve 1983

1. IX. mezinárodní slavistický zjazd v Kyjeve sa konal v dňoch 6. - 14. septembra 1983. V oblasti jazykovedy sa pracovalo v 6 sekciách: Praslovančina v kruhu iných jazykov; Jazyková situácia v Kyjevskej Rusi a vzájomný vzťah staroruského písaného jazyka a iných jazykov; Genetický, typologický a areálny výskum slovanských jazykov; Konfrontačný výskum fonológie, gramatiky a lexiky súčasných slovanských jazykov /2 podsekcie/; Vývin súčasných východoslovanských spisovných jazykov.

2. Prednášky z oblasti jazykovedy pokryli všetky

jazykové roviny v synchronickom i diachronickom priereze. Mali makro- i mikrosystémový charakter; sympatickou črtou metodologicky orientovaných referátov bolo dialektické prepojenie synchronie a diachronie, systémový prístup ku skúmaniu jazykových faktov - najmä v prepojení formy a obsahu jazykových jednotiek a v prepojení extra- a intralingválneho. Osobitne treba podčiarknuť, že k najpriebornejším metodologickým vystúpeniam patrili popri referátoch sovietskych aj referáty českých a slovenských jazykovedcov /podrobnejšie poznámky o niektorých zásadných referátoch: O. N. Trubačova a K. Horálka o etnogenéze Slovanov, A. V. Bondarka - o problémoch a metódach porovnávacieho výskumu gramatických kategórií v slovanských jazykoch, J. Mistríka - o konvergentných a divergentných tendenciách vo vývine moderných slovanských jazykov, J. Novotnej-Hůrkovej a M. Romportla - o konfrontačnom štúdiu fonológie slovanských jazykov, J. Filipca - o problémoch konfrontačnej synonymiky v súčasných slovanských jazykoch, A. Je Suprun - o porovnávacom /konfrontačno-typologickom/ výskume lexiky slovanských jazykov, Š. Ondruša - o typoch náslovných konsonantických kombinácií v praslovančine, baltoslovančine a indoeurópejčine, V. K. Žuravleva - o relatívnej chronológii praslovanských procesov podľa údajov vonkajšej a vnútornej rekonštrukcie, R. V. Bulatovovej, V. A. Dyba a A. A. Zalizňaka - o teoretických základoch

praslovanského akcentologického slovníka, E. Stankiewiczza
- o vyjadrení kvantifikácie v slovanských jazykoch a i./.

3. Podrobnejší pohľad na referáty z oblasti fonológie: 1/ J. Hárková-Novotná - M. Romportl /Konfrontačné štúdium fonológie slovanských jazykov/ - na príkladoch znelostnej a mäkkostnej korelácie; poznámky o problémoch konfrontačného výskumu zvukových systémov v slovanských jazykoch /J. Sabol/; 2/ W. Sperber /Spoluhláskové skupiny na začiatku a na konci slovných tvarov v slovanských jazykoch/ - rozbor stavu v ruštine, hornej lužičtine a bulharčine; kritické poznámky o výskume konsonantických skupín: pozícia spoluhl. skupiny v slove, využitie protikladu slabika a morféma /J. Sabol/; 3/ J. Toporišič /Štatút fonémy/v/ v slovanských spisovných jazykoch/ - najmä na pozadí distribúcie tejto fonémy; poznámky o štatúte fonémy v, ktorá v sebe spája vlastnosti šumovej a sonórnej spoluhlásky, a o jeho dôsledkoch pre fungovanie tejto fonémy v systéme /J. Sabol/, 4/ A. Ber /Fonologická kategória "tvrdosť-mäkkosť" v ruštine ako centrálny konsonantický jav - porovnávací výskum/ - o využití výsledkov bádania tohto protikladu pre vyučovanie ruštiny; poznámky o možnosti využiť fungovanie tohto protikladu pri výklade obsahu a formy v jazyku - vzťah fonologickej a morfolologickej roviny /J. Sabol/ a i.

4. Všeobecné závery o metodologických a teoretic-

kých prínosoch IX. medzinárodného slavistického kongresu v Kyjeve 1983.

PhDr. Ján Sabol, CSc.

/13. X. 1983 - Prešov/

Matica slovenská a štúdium slovenčiny

Prednášateľ vyhlásil, že celá problematika štúdia slovenčiny v Matici slovenskej po prvej svetovej vojne sa dá zhrnúť v kocke do výroku o nevyhnutnej potrebe hľadania pravdy, špeciálne vedeckej pravdy, a že uskutočnenie tohto ideálu sa neobíde bez slobody vedeckého bádania a zverejňovania jeho výsledkov.

Potom vo forme čiastočne rozpomienkovej rozvinul z minulosti tie zložité etapy svojho príchodu do Matice slovenskej, čo zo vzdialenej dejinnej perspektívy markantne osvetlili kultúrno-politické pozadie ťažkých bojov medzi slovenskou a československou orientáciou, v skratke povedané: medzi slovensky orientovanou Maticou slovenskou v Martine a medzi československy orientovanou Univerzitou Komenského a Učenou spoločnosťou Šafaříkovou, k nej afilovanou, v Bratislave.

Odhalil verejnosti doteraz neznáme pokusy ešte i roku 1934 nedovoliť, aby sa matičné vedecké centrum ďalej rozvíjalo samostatným slovenským smerom, a snahu získať v mene vlády Československej republiky v poslednej chvíli

pred odchodom do služieb Matice slovenskej prednášateľa do služieb univerzitných v odbore ugrofínskej filológie /minister Dr. Milan Hodža a senátor Dr. Anton Štefánek/. Prednášateľ vtedy odolal sľubu, že do jedného roka po habilitácii na ugrofínsku filológiu bude ako docent vymenovaný za mimoriadneho profesora na bratislavskej univerzite. Po porade so správcom Matice slovenskej profesorom Jozefom Škultétym a s ostatnými vedeckými pracovníkmi Matice slovenskej rozhodol sa nastúpiť 1. augusta 1934 do služieb Matice slovenskej ako referent Jazykovedného odboru a redaktor jazykovednej časti Zborníka Matice slovenskej, ktorú časť iniciatívne osamostatnil. Mal na starosti teoretické oddelenie Jazykovedného odboru, kde patrilo štúdium slovenského jazyka z hľadiska všeobecnojazykovedného, dejiny slovenčiny a slovenská dialektológia. Praktické oddelenie Jazykovedného odboru viedol PhDr. Henrik Bartek, redaktor Slovenskej reči, ktorý sa veľmi zaslúžil o reštauráciu martinského úzu v čase prílišnej rozkolísanosti vtedajšej slovenskej spisovnej normy vplyvom spisovnej češtiny. Jeho podceňovanie ako jednostranného puristu nie je spravodlivé, lebo vtedy išlo často o celkom elementárnu obranu hlások, tvarov, syntaktických a frazeologických útvarov predvojnovnej spisovnej slovenčiny martinského úzu, ktorá reprezentovala originálny typ medzi spisovnými jazykmi slovanskými.

Potom sa prednášajúci zmienil aj o ťažkostiach s autonómiou vedeckých odborov proti administratívnej správe, ktorá sa sústreďovala v rukách spisovateľa Jozefa Cígra Hronského, tajomníka a neskôr druhého správcu Matice slovenskej popri profesorovi Jozefovi Škultétym. Išlo o kontrolu pracovného režimu v rámci úradných hodín i o slobodu prejavu v publikáciách a v organizovaní prednášok extenzného charakteru najmä v miestnych odboroch Matice slovenskej v mestách i dedinách po celom Slovensku /napríklad sa zakázalo po istom čase prednášať a písať o radikálnej reforme slovenského pravopisu a nesmeli sa nepriaznivo kritizovať už vydané dielo nákladom Matice slovenskej/. Keď potom prednášajúci nedostal súhlas s habilitáciou na Filozofickej fakulte brnenskej univerzity, nastalo nedorozumenie medzi ním a tajomníkom Matice slovenskej, čo malo za následok odchod zo služieb Matice slovenskej a potom podanie žiadosti o habilitáciu na odbor slovenská jazykoveda - čo sa vtedy neuznával, lebo úradne bola pripustená len československá jazykoveda - na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského ešte za českej éry roku 1938 spolu so žiadosťou PhDr. Andreja Mráza, vtedy redaktora Slovenských pohľadov tiež v Matici slovenskej, na dovtedy neuznávaný odbor dejín slovenskej literatúry.

Napokon rozvinul prednášajúci kritický postoj k nesprávnemu stanovisku vtedy už druhého správcu Matice slovenskej spisovateľovi J. G. Hronského k otázke založenia Slovenskej akadémie vied a umení na rozdiel od prvého správcu profesora J. Škultétyho, ktorý ako podpredseda Štátnej rady Slovenskej republiky podpísal petíciu adresovanú Slovenskému snemu, aby sa Akadémia založila osobitným zákonom. Toto nepochopenie zavinielo, že sa Matica slovenská neafileovala do Akadémie ako samostatná ustanovizeň a že postupne stratila svoje pôvodné výsostné postavenie typu vedeckého ústavu a stala sa ústavom osvetovým a knižničným so stratou svojho pôvodného horlivého členstva v miestnych odboroch, pôvodne zrušených, potom síce obnovených, ale skôr formálne.

Prof. PhDr. Ľudovít Novák, DrSc.

/20. X. 1983 - Prešov/

K N I Ž N É N O V I N K Y

E. Pauliny: Dejiny spisovnej slovenčiny. SPN Bratislava 1983; O jazyku a štýle slovenskej prózy. Slovenský spisovateľ 1983.

Kolektív: Slovenský jazyk a sloh. SPN Bratislava 1983.

Vychádza štvrťročne v náklade 250 kusov - len pre vnútornú potrebu

Zodpovedá Jozef Mistrík